

*Димченко О.В.,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування
та регіонального розвитку,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова
Хайло Я.М.,
керівник фінансово-економічного департаменту
КП «Харківводоканал»*

РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ЦІЛЬОВИЙ ВЕКТОР РЕФОРМ ЖКГ

Анотація. Проаналізовано проблеми розвитку житлово-комунального господарства. Представлено логіко-структурну модель наукового забезпечення реформування цієї галузі. Запропоновано визначення реформаційного менеджменту. На прикладі підприємства КП «Харківводоканал» проілюстровано ефективність заходів із ресурсозбереження для підприємств ЖКГ.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, реформування житлово-комунального господарства, реформаційний менеджмент, соціальна відповідальність, ресурсозбереження.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні відбуваються як під впливом зовнішнього тиску (світова глобалізація, військова агресія Росії, євроінтеграційні механізми, досвід інноваційного розвитку передових країн), так і під впливом внутрішніх чинників (роздержавлення власності, лібералізація економічних відносин, становлення середнього і малого бізнесу). Результатом цих процесів є значні інституційні зміни та демократизація суспільства, але це не призвело до реальних позитивних зрушень в економічній сфері. Нині ми маємо у цілому складну ситуацію в економіці, яку можна характеризувати в таких термінах, як «затяжна криза», «коруптованість», «надзвичайно високий рівень зношеності основних засобів у промисловості», «значне зниження потенціалу машинобудівного комплексу», «низька ефективність виробництва продукції», що ускладнюється відсутністю обґрунтованих практичних рекомендацій щодо раціонального використання ресурсів. Особливо складним є сьогодні стан підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ), які знаходяться у кризовому стані через застарілі технології, які використовуються в процесі надання комунальних послуг, що, своєю чергою, зумовлює збитковість підприємств галузі, зниження якості послуг та зростання соціальної напруженості. На нашу думку, для поліпшення описаної ситуації необхідне всебічне дослідження проблем функціонування і розвитку галузі ЖКГ для розроблення та впровадження дієвих заходів із підвищення ефективності використання ресурсів, що в кризових умовах досягається передусім за рахунок ресурсозбереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реформування ЖКГ у сучасних умовах господарювання досліджувалися у роботах таких вчених, як В.М. Бабасв, В.М. Геєць, Г.І. Онищук [1–3] та багатьох інших, але з огляду на їх актуальність потребують подальшого дослідження з урахуванням необхідності вдосконалення системи ресурсного забезпечення функціонування галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри актуальність проблем функціонування галузі ЖКГ та невідкладність їх термінового вирішення ця галузь потребує сьогодні обґрунтування та реалізації дієвих заходів із ресурсозбереження, що забезпечить не лише значне підвищення фінансових результатів підприємств ЖКГ, а й зумовить їх сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Мета статті полягає в аналізі проблем функціонування ЖКГ та обґрунтуванні ресурсозбереження як одного з найважливіших напрямів реформування цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування економіки України супроводжується такими негативними процесами і явищами, як: скорочення обсягів промислового виробництва, зниження купівельної спроможності національної грошової одиниці, відтік із держави кваліфікованих кадрів та ін., що, своєю чергою, призводить до зростання соціальної напруженості та поглиблення економічної та соціальної кризи. Очевидно, що економічна система потребує обґрунтування та реалізації заходів із реформування усіх галузей економіки.

На нашу думку, реформування наявної моделі економічного розвитку в умовах обмеженості наявних ресурсів необхідно здійснювати на засадах визначення пріоритетних напрямів та об'єктів реформування. Крім того, важливою умовою результативності реформ є підвищення якості управління (що стосується як державного, так і приватного секторів економіки) з одночасним удосконаленням інструментів інформаційно-аналітичного забезпечення процесів реформування економіки на всіх її рівнях.

Державна політика проведення реформ виділяє більше двох десятків об'єктів реформування, серед яких – армія, правоохоронна система, медицина, пенсійне забезпечення, децентралізація, адміністративна реформа на ін. Реформування згаданих галузей економіки та сфер діяльності людей є стратегічно важливим для держави, але є галузь економіки, де реформи не лише важливі, а й здатні забезпечити результати вже на початкових стадіях реформування. Йдеться про житлово-комунальне господарство. Розглянемо найбільш очевидні аргументи на користь першочергового реформування саме житлово-комунального господарства.

По-перше, ЖКГ – це система, що в реальному часі забезпечує життєдіяльність населення, промисловості, бізнесу міст України. Послуги житлово-комунального господарства важливі для кожної окремої людини й усіх разом.

По-друге, галузь є головним споживачем енергоресурсів країни (на житлово-комунальне господарство витрачається більше третини наявних енергетичних ресурсів), й ефективне

енергозбереження у цій сфері слід розглядати як фактор економічної безпеки України у цілому та як умову укріплення енергетичної незалежності країни від інших країн, що в період воєнно-політичної конфронтації і нестабільності є найважливішим завданням державної політики [4].

По-третє, аналіз динаміки змін статичних показників дає змогу говорити про надзвичайно високий рівень утрат матеріально-технічних та енергетичних ресурсів (у регіональному розрізі він становить близько 37–48%, що пояснюється нераціональним використанням таких ресурсів), а отже, зниження цих утрат на 5–10% забезпечить значну їх економію.

На нашу думку, стосовно ЖКГ термін «економічна реформа» використовувати не зовсім коректно, оскільки ЖКГ – така галузь, де економічні відносини та їх соціальні наслідки досить тісно пов'язані. Саме тому підприємства ЖКГ сьогодні не повинні розглядатися як об'єкти, що можуть припинити діяльність через банкрутство. Тим більше що економічні реформи призводять до суттєвих змін функцій окремих ланок в ієрархії управління, відносин власності, напрямів руху грошових потоків та ін., що породжує конфлікт інтересів і змінює ціннісні орієнтири як груп зацікавлених осіб, так і окремих людей, що належить до соціально-психологічної проблематики проведення реформ [5].

Отже, реформу ЖКГ необхідно розглядати в економічній площині, але при цьому варто враховувати особливості взаємодії учасників реформаційного процесу, зокрема необхідність підвищення міри їх соціальної відповідальності за здійснення та наслідки реформ.

Серед чинників, що гальмують проведення реформ, варто відзначити й недостатність наукових рекомендацій щодо реформування підприємств галузі. Значення наукового забезпечення реформ житлово-комунального господарства відображене нижче (рис. 1).

Наведена схема показує, що наукова підтримка реформ дає змогу досліджувати сутність реформ, завдання їх розроблення,

організацію реформаційного процесу як об'єкту управління, а також визначення ключових орієнтирів розвитку галузі.

Серед елементів наукового забезпечення реформування ЖКГ на особливу увагу заслуговують такі, як: необхідність і характер інституційних змін, оцінка ресурсного потенціалу, вибір моделі розвитку і виконання економічних розрахунків (витрати → очікувані результати).

Безумовно, процес реформування ЖКГ має бути добре організованим, керованим, а також орієнтованим на досягнення кінцевого результату – забезпечення ефективності та надійності роботи галузі. Протягом реформування ЖКГ проблемам належного наукового забезпечення цього процесу не приділялося належної уваги, але в майбутньому є реальна можливість виправити цю ситуацію. Оскільки процес реформування галузі ускладнюється внаслідок дії різних негативних факторів, доцільно виконати авторську оцінку цих факторів (табл. 1).

Із результатів оцінки, наведених нижче, доцільно зробити такі висновки (табл. 1):

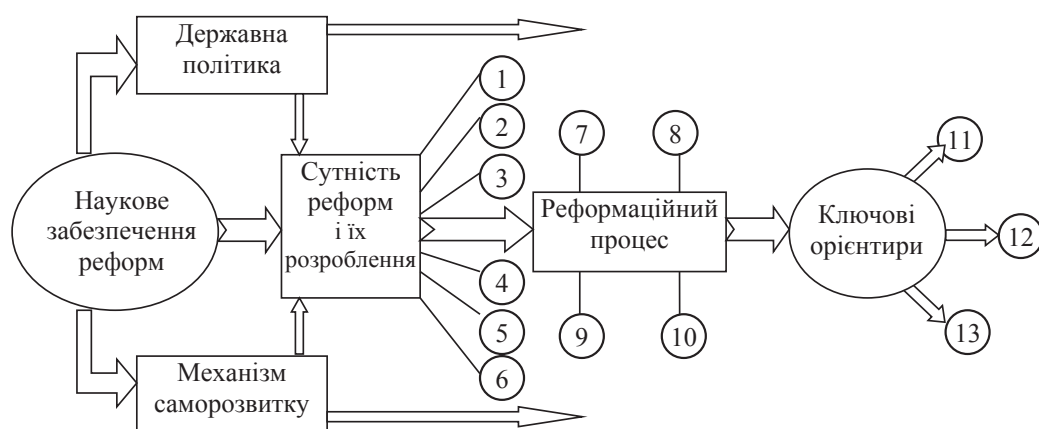
– менеджмент підприємств недооцінює рівень впливу негативних чинників на реформування галузі ЖКГ (46 балів проти 67 в авторському варіанті оцінки);

– найвищу оцінку менеджери має фактор нестачі власних коштів і недостатності бюджетної підтримки, тоді як із результатів авторського оцінювання випливає, що найбільш негативний вплив на реформи чинять фактори безвідповідальності самих учасників реформаційного процесу і відсутності належного стимулювання;

– недооцінює менеджмент і фактор монопольного статусу більшості підгалузей ЖКГ;

– в оцінках автора розбіжності в оцінці окремих негативних факторів менші (5–8), ніж в оцінках менеджменту (3–10), що можна пояснити недостатнім досвідом менеджерів у сфері експертного оцінювання.

Незважаючи на те що процедуру проведеного оцінювання не можна вважати досконалою, за методикою та змістом воно

1. Методика розроблення програм.	7. Вибір показників управління процесом.
2. Обґрунтування інституційних змін.	8. Моніторинг.
3. Оцінка ресурсного потенціалу.	9. Механізм корегувань.
4. Розроблення системи «реформаційного менеджменту».	10. Ресурсне забезпечення.
5. Економічні розрахунки витрат.	11. Ефективність.
6. Вибір моделі розвитку.	12. Надійність.
	13. Соціальна відповідальність.

Рис. 1. Логіко-структурна модель наукового забезпечення реформування ЖКГ

Оцінка факторів гальмування реформ ЖКГ

№ з/п	Фактори гальмування	Міра негативного впливу чинників (1÷10 балів)	
		Оцінка менеджменту підприємств	Авторська оцінка
1	Монопольний характер виробництва (вода, каналізація, водопостачання, газ, електроенергія)	3	7
2	Недостатність власних коштів	9	6
3	Недостатня державна підтримка	10	8
4	Брак досвіду у керівництва	4	8
5	Неготовність до реформ	3	7
6	Відсутність системи стимулювання система стимулів	5	9
7	Безвідповідальність учасників реформ	3	9
8	Незбалансована тарифна політика	5	5
9	Не обґрунтований вибір пріоритетів в процесі проведення реформ	4	8
		46	67

досить точно відображає характер проблем, що стосуються реформування ЖКГ.

На думку авторів дослідження, наведених аргументів на користь першочергового реформування ЖКГ цілком достатньо для того, щоб усвідомити як важливість нагального вирішення описаних проблем цієї галузі, так і необхідність інституційних змін та інноваційної перебудови виробничо-технічної бази на рівні регіонів і країни у цілому [6].

Для реформування ЖКГ з 2009 по 2014 р. була розроблена і виконувалася «Програма реформування і розвитку ЖКГ» [7]. До основних негативних наслідків її виконання можна віднести: недофінансування, брак досвіду, неготовність учасників до реформ, управлінську неорганізованість, відсутність стимулів і механізмів контролю.

За результатами аналізу програм реформування ЖКГ міст України (23 програми) можна стверджувати, що питання соціальної відповідальності учасників реформ конкретно описані у трьох із них, дещо декларативно – у п'яти. Таким чином, приблизно дві третини розробників програм реформування ЖКГ не приділяють уваги проблемам забезпечення соціальної відповідальності в процесі реформування економічних, соціальних та інших систем.

Покажемо є й те, що невиконання заходів програми ніяк не пов'язане із соціальною відповідальністю виконавців. Ситуацію можна поліпшити в найближчому майбутньому завдяки обґрунтуванню та застосуванню сучасних механізмів управління реформами і розвитком ЖКГ. Такий механізм у нашому дослідженні представлено як реформаційний менеджмент.

Реформаційний менеджмент – це формування в діючій системі ЖКГ нової структури управління розвитком що складається з таких елементів, як: а) централізована аналітична функція управління (оцінка потенціалу, ресурсний підхід, сценарні моделі); б) інжиніринг (економічне проектування, супровід інноваційних проектів та оцінка наслідків їх реалізації); в) моніторингова система контролю здійснення реформ і застосування системи стимулювання на рівні регіонів та підприємств ЖКГ.

Спроби створення системи реформаційного менеджменту започатковано в КП «Харківводоканал», де успішно реалізуються щорічні програми енергоефективності, діють підрозділи енергетичного менеджменту, функціонує незалежний енергетичний аудит, виконуються заходи з ресурсозбереження.

Ресурсний складник витрат на надання комунальних послуг не обмежується паливно-енергетичними, матеріаль-

но-технічними та фінансовими витратами. Ми вкладаємо в поняття «ресурси» підприємства чи будь-якої іншої економічної системи більш широкий зміст, урахувавши всі елементи інтелектуального капіталу, витрати на здійснення інновацій, упровадження корпоративної культури та вдосконалення системи управління (організаційно-функціональні, інформаційні та технологічні ресурси).

У програмах з енергозбереження КП «Харківводоканал» виділено організаційні, технічні і капіталомісткі заходи, близько 70% з яких виконуються протягом року, а решта збережені на два-три роки. Перелік таких заходів достатньо широкий: у першій групі – 15÷20, в другій – 45÷60, а в третій – 11 проектів. Деякі з них мають комплексний характер (система обліку і контролю, оптимізація режимів і маршрутів, модернізація систем теплозабезпечення і термомодернізація та ін.). Загальний економічний ефект від їх реалізації визначити досить складно, тоді як позитивні наслідки від реалізації короткострокових проектів (виконання ремонтних робіт, заміна насосів, двигунів або вузлів обліку) розраховуються з дещо більшою точністю.

Досвід проведення заходів з енергозбереження на підприємстві КП «Харківводоканал» свідчить про їх високу ефективність. Так, у 2016 р. на реалізацію заходів з енергозбереження витрачено 37,8 млн. грн., а отриманий економічний ефект становив 54,02 млн. грн. (у т. ч. за рахунок організаційних заходів отримано 20,9 млн. грн.).

Таким чином, період повернення коштів, пов'язаних із реалізацією заходів у межах програм енергоефективності, становить приблизно один-два роки. Наприклад, у 2017 р. на подібні заходи витрачено 39,6 млн. грн., тоді як розмір економічного ефекту за рахунок організаційних заходів за цей період зафіксовано у розмірі 14,5 млн. грн., а успішна реалізація технічних заходів принесла підприємству 24,6 млн. грн.

Таким чином, заходи зі зниження витрат енергії є досить результативними. Позитивний досвід підприємства КП «Харківводоканал» може бути застосований і для підвищення ефективності функціонування інших підприємств ЖКГ за умов урахування їх галузевої специфіки.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, доцільно сформулювати такі висновки:

1. Аналіз основних проблем, що ускладнюють розвиток вітчизняної економіки, дає змогу говорити про те, що подолання наслідків економічної кризи на макрорівні значною

мірою залежить від проведення ефективних реформ житлово-комунального господарства.

2. У роботі обґрунтовано твердження щодо необхідності наукового забезпечення реформ ЖКГ і представлено відповідну логіко-структурну модель (рис. 1), що передбачає обґрунтування пріоритетних напрямів та об'єктів реформування, посилення соціальної відповідальності реформаторів та ін.

3. Для забезпечення підвищення соціальної відповідальності осіб та інституцій, що забезпечують досягнення запланованих результатів у процесі реформування ЖКГ, у роботі сформульовано визначення реформаційного менеджменту з визначенням його основних функцій.

4. Для демонстрації ефективності заходів із ресурсозбереження у статті проаналізовано досвід комунального підприємства «Харківводоканал», де успішно обґрунтовуються та реалізуються проекти з енергозбереження, що підвищує ефективність використання ресурсів цього підприємства. На думку авторів статті, досвід КП «Харківводоканал» може бути застосований і на інших комунальних підприємствах України.

Література:

1. Бабаєв В.М. Комунальна політика енерго- та ресурсозбереження. Міське господарство України. 2000. № 2. С. 23–35.
2. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Геєця. К.: Основа, 2006. 592 с.
3. Онищук Г.І. Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика. К.: Науковий світ, 2002. 439 с.
4. Рекомендації парламентських слухань «Енергетична стратегія України на період до 2030 року»: Постанова ВРУ від 24.05.2001. Голос України. 2001. № 103.
5. Паспорт ЖКГ Харківської області / Департамент стратегії реформування та розвитку житлово-комунального господарства; Відомчі матеріали, 2001. 96 с.
6. Димченко О.В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління: монографія; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2009. 356 с.
7. Закон України Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 рр. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>.

Дымченко Е.В., Хайло Я.Н. Ресурсосбережение как целевой вектор реформ ЖКХ

Аннотация. Проанализированы проблемы развития жилищно-коммунального хозяйства. Представлена логико-структурная модель научного обеспечения реформирования этой отрасли. Предложено определение реформационного менеджмента. На примере КП «Харьковводоканал» проиллюстрирована эффективность мероприятий по ресурсосбережению для предприятий ЖКХ.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, реформирование жилищно-коммунального хозяйства, реформационный менеджмент, социальная ответственность, ресурсосбережение.

Dymchenko O.V., Hailo Ya.M. Resource saving as an aim vector of housing and communal services reforming

Summary. The problems of housing and communal services development are analyzed. The logical and structural model of scientific support for reforming this branch is presented. The definition of reforming management is proposed. For example the Communal enterprise "Kharkivvodokanal" illustrates the effectiveness of acts for resource saving for utilities.

Keywords: housing and communal services, housing and communal services brunch reforming, reforming management, social responsibility, resource saving.